

## František Křižík

František Křižík se narodil 8. července 1847 v Plánici č. p. 86 (okr. Klatovy) jako jediné dítě ševce Václava Křižíka a Marie roz. Bohunkové (\*20. 3. 1803 Plánice). Rodina Křižíkova nepatřila mezi majetné obyvatele Plánice, paní Křižíková si přivydělávala prodejem pečiva, které každé ráno nosila z Klatov (4 hodiny chůze). Normální školu začal František Křižík navštěvovat v Plánici roku 1853. Když postoupil do 4. třídy hlavní školy, celá rodina se odstěhovala do Klatov, kde bydleli v domě krejčího Kunze. Paní Křižíková si přivydělávala poslouhou u varhaníka Josefa Procházky. V Klatovech František Křižík vychodil nižší reálku a v Praze, kam přišel v září 1859, reálná studia dokončil na české reálce v Panské ulici. V Praze ho dvakrát měsíčně navštěvovala matka, když mu v nůši třídením pochodem nosila potraviny a prádlo, aby její chudý syn v Praze nestrádal. Dát syna na studia poradil paní Křižíkové její bratr, major arzenálu ve Vídni, za nímž se vypravila pěšky, týden tam a týden zpátky.

Maturitu z finančních důvodů František Křižík nikdy nesložil. I přesto v letech 1867–1869 studoval na pražské technice chemii jako mimořádný student. Na studia si vydělával doučováním a opisováním not. V době studií bydlel u krejčího Sládka zdarma, protože učil jeho tři děti. Už v době studií začal pracovat v továrně Markuse Kaufmanna, která vyráběla telegrafní a signalizační zařízení pro železnici. Křižíkovi se podařilo zdokonalit železniční signalizaci. Jedná se o jeho první uznávaný vynález, za který získal 1 000 zl.

Po studiích pracoval jako železniční opravář nebo úředník u drah v Olomouci (Severní Ferdinandova dráha, 1870), Krnově (Moravsko-slezská dráha, 1871) a Plzni (Plzeňsko-březenská železnice, 1873). Nadále se věnoval zdokonalování technických zařízení na železnici: blokové signalizační zařízení, návěstidla, výhybky ad. Za peníze získané z vynálezů odjel roku 1878 na světovou výstavu do Paříže, kde se seznámil s Jabločkovou elektrickou obloukovou lampou (Jabločkovou svíčkou). O dva roky později si Křižík nechal patentovat zdokonalenou obloukovou lampu. Vzápětí si otevřel v Plzni dílnu na výrobu obloukových lamp. Díky prodeji licencí do Anglie, Francie a Německa získal dost peněz, aby se osamostatnil. Vlastní továrnu si otevřel v roce 1883 v Karlíně. Naneštěstí spíše sbíral ocenění než zakázky, ale to se změnilo v roce 1887, kdy jeho obloukovky rozsvítily Jindřichův Hradec a Písek. O rok později postavil první městskou elektrárnu v českých zemích na Žižkově. V karlínské továrně začal vyrábět i lustry, dynamy a elektroinstalační materiál.

Jubilejní výstava v Praze roku 1891 Křižíkovi pomohla zhmotnit jeho velký projekt, pouliční elektrickou dráhu. Tramvajová trať<sup>1</sup> na Letné v délce 800 m sklídila velký úspěch, stejně tak i Křižíkova světelná fontána na Výstavišti. Přelom 19. a 20. století pro Křižíka znamenal největší úspěch. „Během 30 let, do r. 1914, dodal a zařídil ze svého karlínského závodu 112 městských elektráren, 13 elektrických drah, 16 mezinárodních výstav, 15 nádraží, 156 institucí a veřejných budov, 40 velkostatků a zámků, 77 cukrovarů a rafinerií, 31 pivovarů, 7 lihovarů, 67 pil a mlýnů, 16 papíren a celulózek, 41 tkalcoven a přádelen, 34 železných hutí a dolů, 24 chemických továren, 67 strojíren a 195 jiných závodů. Kromě toho

---

<sup>1</sup> Křižíkovi tramvaje zcela nahradily pražskou koňku roku 1898. První tramvajová linka vedla přes Letnou, Stromovku a Libeň do Vysočan.

zelektrifikoval 63 měst a obcí včetně Prahy a Plzně. Pod slovem „zelektrifikoval“ se tentokrát rozuměla kompletní dodávka: elektrárnou a rozvody počínaje, lampami, lustry, vypínači a pojistkami konče.<sup>2</sup> Naneštěstí sejnoseměrnému proudu, který upřednostňoval společně s Edisonem před progresivním střídavým proudem, pomalu zvonila hrana. František Křižík se řadí i mezi vynálezce (konstruktéry) „elektromobilů“, první zkonstruoval roku 1895 o výkonu pět koňských sil, poslední model, přestavěný vůz Laurin & Klement typ E s „hybridním“ benzinovo-elektrickým pohonem, pak roku 1907.<sup>3</sup>

Zřejmě posledním Křižíkovým velkým podnikem byla první elektrifikovaná železniční trať v monarchii z Tábora do Bechyně, jejíž provoz začal v červnu 1903. Společně s dráhovou elektrárnou se v Táboře stavěla i subcentrála (podružní stanice), která osvětlila obloukovkami celé město. Jak už to bývá, Křižík byl dobrým vynálezcem, kterému šlo hlavně o realizaci jeho nápadů, bohužel obchodní a manažerské stránky podnikání mu unikaly. Finanční problémy Křižíka donutily během 1. světové války přeměnit firmu na akciovou společnost, kterou nakonec převzala Pražská úvěrní banka. František Křižík se stáhl do ústraní na stádecký zámek. I nadále zůstal činným ve všech elektrotechnických spolcích a propagoval elektrifikaci v Československu. Do Tábora Křižík zavítal v dubnu 1934, kdy byl jako nejstarší český svobodný zednář přítomen založení kroužku Kalich, který fungoval pod patronací lóže Pravda vítězí. Křižík byl členem první české zednářské lóže Jan Amos Komenský, kterou roku 1919 založil společně s Alexandrem Zeyerem (synovec spisovatele Julia Zeyera) JUDr. Gustav Schmaus, Křižíkův zeť.

František Křižík se 7. října 1872 oženil s Pavlínou Stulíkovou z Dolů u Luže. Poznali se v Praze v tanečních. Křižíkovi nejprve žili v Krnově, poté v Plzni, kde se jim narodily čtyři děti a od roku 1883 žili v Praze, kde se narodily další tři děti. Do Prahy se stěhovala ještě Křižíkova osmdesátiletá matka. Do rodiny se sice narodilo sedm dětí, ale pouze tři se dožily dospělosti. František Křižík zemřel v ústraní 22. ledna 1941 u svého syna ve Stádlci. Křižíkovy ostatky byly s poctami převezeny do Prahy a pohřbeny na vyšehradském Slavíně. Jeho pohřeb se stal další z tichých manifestací proti okupačnímu režimu.

#### Děti Františka a Pavliny Křižíkových

- **Bernard** (19. 8. 1873–12. 4. 1890)
- **Akademická sochařka Růžena Křižíková** (25. 4. 1875–8. 12. 1925) se provdala za Viktora Troltsche (2. 10. 1863–25. 1. 1924).
  1. Marie Troltschová (27. 1. 1899–6. 1. 1973) se roku 1919 provdala za prof. Rudolfa Bartu (30. 1. 1897–1. 3. 1985), chemik, technolog, podnikatel v oboru keramiky, skla a staviv, pedagog, zakladatel časopisu Silikáty. Jejím 2. manželem se stal pan Stehlík, s nímž děti neměla. Ze sňatku s prof. Rudolfem Bartou vzešli synové dva synové. Mikrobiolog a biotechnik **Jiří Barta** (17. 10. 1920–1995/2002) se oženil s Alenou Kláskovou a poté s Martou Sommerovou.

<sup>2</sup> Václav Filip – Libuše Štědrá: *Potomci slavných vzpomínají 4*, Praha 2009, s. 113–114.

<sup>3</sup> Tamtéž, s. 117.

Z obou manželství vzešly dvě děti: Jiří Barta (\*4. 10. 1944, oženil se s Petrou Bartovou, mají dvě dcery Juditu a Barbaru) a Rudolf Barta (\*4. 1. 1946, se oženil s Ivanou Bartovou, až do r. 1993 žili v USA, poté zrestituovali zámky ve Stádlci a Oltyni, opravili je a prodali, dnes žijí ve vile v Bechyni, mají syna Jana, který je majitelem zámků ve Stádlci a Oltyni). Mineralog **Ing. Čestmír Barta, CSc.** (\*1926) se oženil s Milenou Korousovou (\*1924). Mají tři děti: Ak. mal. prof. doc. Jiří Barta (\*1948, animátor a loutkař, manželka Ak. mal. Zuzana Zintlová \*1955, mají syna Františka), Ing. Čestmír Barta, CSc. (\*1954, mineralog, s otcem založil firmu BBT Materials Processing, oženil se s RNDr. Klaudíí Zintlovou \*1956, mají dceru Terezu) a Ing. Adrienna Bartová (\*1959, anorganická chemička, se nejprve provdala za MUDr. Jana Staňka \*1943, s nímž má syna Jana, a poté se provdala za Jaroslava Demla \*1950, s nímž má dvě děti: Matyáše a Dominiku).

2. Akademická malířka Anna Troeltschová (6. 2. 1902–16. 8. 1974) sepsala a ilustrovala rodinnou kroniku Křižíků. Provdala se za hutního technika Ing. Ivo Kruliše-Randu, CSc. (11. 5. 1893–26. 2. 1973). Narodily se jim dvě děti, **Iva Kruliš-Randová** (4. 1. 1924–7. 7. 1965), která se provdala za lékárníka Miroslava Steinochera (30. 8. 1919–17. 6. 1993). Přivedli na svět dvě dcery. Iva (\*1945) žije v Paříži s klarinetistou prof. Josefem Hrbáčkem (\*1945), s nímž má syna Jana Steinochera (\*1979). Monika (\*1948) se provdala za Hynka Žalčíka (9. 4. 1949–8. 2. 2005), producenta, režiséra, dramaturga, publicistu a textaře, s nímž měla syna Hynka (\*1986). **Prof. Jan Kruliš-Randa** (\*1926) po roce 1949 emigroval, ve Švýcarsku vystudoval národní hospodářství. Poté pracoval u kanadské společnosti ALCAN na výrobu hliníku. Usadil se ve švýcarském Curychu, kde učil na právech. V roce 1960 se oženil s baletkou Rosemarie Spühlerovou, dcerou prezidenta a ministra zahraničí Willy Spühlera. Jejich manželství zůstalo bezdětné.

3. Eleonora Troeltschová (20. 1. 1905–17. 1. 1970)

- **Anna Křižíková** (10. 11. 1876–1960) se provdala roku 1901 za císařského radu JUDr. Gustava Schmause (12. 8. 1871–31. 10. 1929), sekčního šéfa ve Vídni. V následujících letech začal pracovat v tchánově podniku, kde se stal ředitelem. V této pozici vyjednával prodej tábořské subcentrály městu. Po 1. světové válce pracoval v Praze na ministerstvu (železnic). Gustav Schmaus byl výborným violistou. Přivedli na svět dva syny, mladšího **Karla** (1916–1928) a staršího **Gustava** (28. 7. 1902–30. 3. 1979), který se oženil s Miroslavou Jiráskovou (1. 3. 1915–23. 6. 1974, druhá nejlepší tenistka v ČSR). Gustav Schmaus ml. (hrál hokej za Rapid i za národní tým, vynikající hudebník-violoncelista, spolužák Jana Wericha) měl stolárnu a rafinerii (smolili se v ní sudy) v Plzni, kde se narodily obě dcery: **Helena** (1938–2018), která se provdala za kanadského paleografa Hugoes Shoonera (1924–1990). Společně žili od roku 1970 v Kanadě, kde se Helena věnovala keramice, ale předtím pracovala s jabloneckou bižuterií. Jejich dcera Anna Carolina Shooner (\*1972) je lékařkou na ostrově v Britské Kolumbii. Mladší **Jana** (Nena, \*1939) emigrovala v roce 1965 se svým manželem

stavebním inženýrem Otto Vydrou (\*1932) do USA, kde se jim narodily dvě děti: Mark Vydra, M. B. A. (\*1966), v Praze postavil nákupní a zábavní centrum Metropole Zličín, a Helena Vydrová (\*1967), která se vdala za Jashoita Roye (\*1967), mají tři dcery. Manželství Vydrových bylo rozvedeno roku 1985. Helena a Jana zdědily (zrestituovaly) po prarodičích vilu v Bechyni (Křížíkova vilová čtvrť 543), kterou Gustav Schmaus koupil roku 1926 a nechal ji přestavět podle návrhu architekta Jana Kotěry. Na zahradě vily je busta Františka Křížíka od jeho dcery Růženy Troeltschové.

- **Pavλίna Křížíková** (3. 11. 1878–31. 1. 1890)
- **Marie Křížíková** (1887–1906)
- **František Křížík** (30. 5. 1888–7. 10. 1906)
- **Jan Křížík** (21. 6. 1889–10. 8. 1973) se oženil s Annou Raplovou (10. 5. 1890–1975). Staral se o rodinný majetek. Vlastnil zámky ve Stádlci a Oltyni. Stejně jako jeho otec a švagr Gustav Schmaus byl členem zednářské lóže Jan Amos Komenský. Jan a Anna Křížíkovi měli dva syny: starší **František** (\*19. 2. 1921) zemřel svobodný a mladší **Jan** (3. 4. 1922–13. 4. 2001) předal jméno Křížík další generaci. Z manželství s Američankou Patricií Volkmar (\*1931) vzešly dvě děti: Kent Křížík (\*1957) se oženil s Lynne Curtis-Escubosa, s níž má čtyři děti (Rachel, Michael ...), a Kathryn Křížík (\*1959).

Lenka Vandrovcová